

Methodehandleiding bij het project 'Algemene Broedvogelmonitoring Vlaanderen (ABV)'

Glenn Vermeersch, Anny Anselin, Marc Herremans

Een initiatief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en de Vlaamse Vogelwerkgroep van Natuurpunt in samenwerking met Natuurpunt Studie.

1. Inleiding

Voor je ligt de handleiding bij het project Algemene Broedvogelmonitoring Vlaanderen of kortweg ABV. Het project is een gezamenlijk initiatief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en de Vlaamse Vogelwerkgroep van Natuurpunt in samenwerking met Natuurpunt Studie. De samenwerking tussen beide organisaties staat garant voor een professionele wetenschappelijke ondersteuning en dataverwerking door het INBO en een vlotte communicatie naar en ondersteuning van het vrijwilligersnetwerk door Natuurpunt. Het project start in 2007.

Deze beknopte handleiding beschrijft de methode voor het veldwerk en richt zich tot alle veldmedewerkers.

Iedereen die de algemene broedvogels in Vlaanderen kan herkennen, kan aan het project deelnemen. Voor personen die nog niet volledig vertrouwd zijn met alle kenmerken van de algemene soorten, kan dit project, mits begeleiding door een meer ervaren iemand, een mooie gelegenheid bieden om de groep te leren kennen.

Het is voor het welslagen van dit project van groot belang dat iedere medewerker deze handleiding zorgvuldig doorneemt.

Indien iedereen zich stipt aan de voorgeschreven methode houdt, kan dit project op relatief korte termijn een schat aan gegevens opleveren die ons o.a. in staat zullen stellen de onderzochte soorten in de toekomst beter te begrijpen en te beschermen!

Mochten er na het lezen van deze handleiding nog onduidelijkheden zijn, dan kun je altijd contact opnemen met de initiatiefnemers. Extra exemplaren van de handleiding kunnen gratis aangevraagd worden bij Natuurpunt.

Het is niet de opzet van deze handleiding om in te gaan op details en achtergronden, enkel om de methode bondig uit te leggen. Indien je meer achtergrondinformatie wenst, bijvoorbeeld over de noodzaak van dit nieuwe project en de toekomstige toepassingen ervan, kan je daarvoor terecht op de website van het INBO (www.inbo.be), volg het pad kenniscentrum-fauna-vogels-algemene broedvogels).

Veel telplezier!!

2. Doelstellingen van het ABV

Het nieuwe monitoringproject wil volgende doelstellingen realiseren:

- Beschrijven van langetermijns aantalsontwikkelingen van een set van 101 algemene broedvogelsoorten in Vlaanderen.
- Beschrijven van de verspreiding van de geselecteerde soorten en de veranderingen in de tijd
- Beschrijven van (relatieve) dichtheden van een aantal soorten

*Als aanvulling op het bestaande Bijzondere Broedvogels Vlaanderen-project (BBV) willen we in de nabije toekomst ook onze algemenere soorten op de voet volgen. Uit de broedvogelatlas bleek immers duidelijk hoe erg het vaak gesteld is met die 'algemene' soorten: de Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*) is zelfs in tal van landbouwgebieden compleet verdwenen (foto: Yves Adams)*

3. Methodiek van het ABV, stap voor stap

3.1. Wordt er geteld in hokken? Mag je die zelf kiezen?

Er worden tellingen uitgevoerd in vooraf door het INBO geselecteerde hokken van 1 km². De tellingen worden gespreid over een driejaarlijkse cyclus.

Verspreid over Vlaanderen werden door het INBO 1200 hokjes van 1 km² geselecteerd. De selectie gebeurde willekeurig, maar is wel gebaseerd op de verspreiding van 6 grote landschapstypes. Om op middellange termijn een wetenschappelijk goed onderbouwde uitspraak te kunnen doen over de trends van onze algemene broedvogels was het noodzakelijk voor deze aanpak te kiezen. Je kan dus nog wel zelf kiezen welke hokjes je wil tellen, maar dat moet gebeuren binnen de eerder gemaakte selectie van 1200.

We werken met een driejaarlijkse cyclus. Voorafgaand aan dit project hebben medewerkers van het INBO een studie uitgevoerd die bepaalde hoeveel hokjes dienden geteld te worden om voldoende gegevens te hebben om wetenschappelijk verantwoorde uitspraken te doen. Het resultaat kwam uit op minimaal 900 hokjes. Dit leek ons een te grote klus om met behulp van vrijwilligers op 1 jaar te klaren. Daarom werd gekozen om het werk te spreiden over 3 jaar. Het duurt dan wel iets langer voor we een goede tijdsreeks hebben, maar de werklast wordt gevoelig minder waardoor mensen ook makkelijker zullen instappen en bovendien langer zullen meewerken.

3.2. Hoe moet je tellen binnen elk hok?

Binnen elk hok van 1 km² dien je 6 punttellingen uit te voeren. Iedere teller krijgt per hok een aantal invulformulieren en een overzichtskaartje van het hok met daarop als achtergrond de stafkaart op 1/10.000. Over het hok zal een raster van lijnen worden gelegd. De snijpunten van de

lijnen zijn de punten waarop moet geteld worden. Natuurlijk kan het zijn dat enkele punten moeilijk of totaal niet bereikbaar zijn. Je mag het punt dan verleggen naar de meest nabije, wel bereikbare plaats. Duid dan ook meteen dat punt aan op de kaart en tel in de toekomst steeds vanop dezelfde 6 punten. Elk punt heeft een nummer dat je moet invullen op de formulieren. Behoud de nummering wanneer je bepaalde punten gaat verleggen!

De meeste Europese monitoringprojecten werken ofwel met punttellingen, ofwel met transecttellingen. Beide methodes hebben hun voordelen en leveren kwalitatief goede gegevens, maar in het algemeen genieten punttellingen toch de voorkeur van de vrijwillige medewerkers. We hebben bij de uiteindelijke keuze vooral rekening gehouden met een zo laag mogelijke 'instapdrempel' voor het project zodat een zo hoog mogelijk aantal mensen eraan kan en wil meedoen.

3.3. Hoe vaak moet je elk hok bezoeken en wanneer?

Je moet de 6 punten in je hok 3 maal bezoeken gedurende één broedseizoen. Er werden daarvoor 3 periodes afgebakend.

Tijdens de inventarisaties voor de Vlaamse broedvogelatlas werden eveneens steekproeven genomen. Dit diende 2x in een seizoen te gebeuren. We stelden vast dat de relatieve dichtheden van een aantal vroeg in het jaar actieve soorten (o.a. Boomklever, spechten, Kruisbek) of laat arriverende trekvogels (Bosrietzanger, Grauwe Vliegenvanger) onderschat werden aangezien ze vaak slechts 50 % kans hadden om waargenomen te worden in het steekproefhokonderzoek. Daarom stellen we in het nieuwe project een derde bezoeker voor. De volgende 3 periodes worden aangehouden voor de 3 bezoeken per punt:

01/03-15/04

16/04-31/05

01/06-15/07

Tussen twee opeenvolgende bezoeken moeten minstens 2 weken liggen. De 6 punten van één hok dienen bovendien op dezelfde dag te worden geteld. Probeer de telpunten af te werken vanaf zonsopgang tot maximaal 4 uur erna, bij voorkeur bij goede weersomstandigheden.

3.4. Hoelang moet je tellen per punt en wordt er gewerkt met telcirkels?

Per punt wordt telkens 5 minuten geteld. Er wordt niet gewerkt met telcirkels. Die worden voorbehouden aan een ijkingstudie uitgevoerd door professionele medewerkers.

De keuze voor 5 minuten is gebaseerd op ervaringen in het buitenland. Men stelde immers vast dat minstens 50 % van de aanwezige soorten al binnen de eerste 5 minuten van een bezoek werd vastgesteld. Daarbij ging het dan meestal ook over de meest algemene soorten. Het is net die soortengroep die in de doelstellingen van dit project werd opgenomen. Bovendien willen we de waarnemersinspanning zo minimaal mogelijk houden en toch een maximale output bekomen. Een verdubbeling van de teltijd per punt (10 minuten) zou lang niet leiden tot een verdubbeling van het aantal vastgestelde soorten. Zoals al aangehaald is het niet de intentie van dit project om gebiedsdekkende inventarisaties uit te voeren, we zijn vooral geïnteresseerd in veranderingen en daarom is 5 minuten per punt voldoende.

Tijdens elke telling van 5 minuten hoeft geen rekening te worden gehouden met telcirkels. Je mag dus alle soorten (mits een aantal uitzonderingen, zie verder) die je kan waarnemen opnemen op je formulier, ongeacht de afstand tot de waarnemer. Werken met telcirkels leidt vaak tot verwarring en

foutieve gegevens omdat het op het terrein inschatten van afstanden niet eenvoudig is. Nochtans zijn dergelijke gegevens nuttig om zogenaamde dichtheidsfuncties op te baseren. Daarom zal in een selectie van hokjes door professionele INBO-medewerkers een aparte ijkingstudie worden opgezet.

3.5. Welke soorten moeten we tellen? Is het aanduiden van aan-of afwezigheid niet voldoende?

Alle soorten die worden waargenomen vanop de vaste telpunten en gedurende de 5 minuten, worden geteld. Er zijn enkele uitzonderingen.

Hoewel het project is opgezet om meer te weten te komen over onze algemene en schaarse soorten kan je, als je er dan toch bent, evengoed de andere, meer zeldzame soorten meetellen.

*Boomklevers (*Sitta europaea*) zijn vooral erg luidruchtig in het vroege voorjaar. In het ABV-project stellen we 3 bezoekrondes voor om de kans te verhogen dat vroeg of laat in het jaar actieve soorten worden opgemerkt (foto: Glenn Vermeersch)*

Je moet geen territoria tellen, maar individuen.

Tijdens het atlasproject was het zo dat er territoria werden geteld. Nam je toen bijvoorbeeld een koppel Roodborsttapuiten waar, dan werd dat genoteerd als 1 paar. In dit project tellen we echter individuen, een belangrijk verschil. Dat koppel Roodborsttapuiten moet dus nu genoteerd worden als 2! Auditieve waarnemingen tellen evenzeer mee, je hoeft dus niet elke individuele vogel te zien te krijgen. Stel je bovenop het koppel Roodborsttapuiten nog een verder weg zingend exemplaar vast dan noteer je '3' op je formulier.

Enkele uitzonderingen

Natuurlijk zijn er ook nu uitzonderingen die in grote lijnen overeen komen met die tijdens het atlasproject. Foeragerende groepen meeuwen, kraaiachtigen, reigers enz... waarvan je weet dat ze niet in het plot tot broeden komen, moeten niet geteld worden. Hetzelfde geldt voor overduidelijke doortrekkers in voor de soort ongeschikt terrein, zoals Tapuiten op een omgeploegde akker in april-mei. Moeilijker wordt het soms bij overvliegende vogels. Overvliegende groepen kraaiachtigen en meeuwen worden niet genoteerd. Maar wat bijvoorbeeld met een overvliegende Sperwer? Indien er een kans bestaat dat de vogel in kwestie in je hok broedt, dan wordt hij/zij genoteerd, anders niet. In sommige gevallen hangt het dus af van je eigen inschatting. Duidelijk onvolgroeide vogels, zoals pulli van eenden of fuutachtigen, worden niet meegeteld.

Enkel aan- of afwezigheid noteren is niet voldoende!

Tellen is belangrijk, zeker in het geval van algemene soorten waarvan we kunnen verwachten dat ze niet snel uit een km² zullen verdwijnen. Stel dat je 15 jaar lang mee-

Meeuwen en kraaiachtigen foerageren vaak in grote groepen op pas omgeploegde akkers of bemeste weilanden. Dit kan tot verwarring leiden. In het nieuwe project worden die foeragerende groepen niet geteld. Mogelijk komen enkele vogels uit zo'n groep wel in het te onderzoeken hokje tot broeden. In dat geval worden ze uiteraard wél geteld! (foto's: Glenn Vermeersch)

werkt aan het project. In die periode doorloop je dus 5 drie-jaarlijkse cycli. Elk bepaald hokje waarvoor je je hebt opgegeven tel je dus 5x. In dat hok broeden bijvoorbeeld Veldleeuweriken. In jaar x zijn er dat 15, in jaar x+3 nog 10, jaar x+6 nog 7, jaar x+9 nog 4 en jaar x+12 nog maar eentje. Indien enkel maar aanwezigheden zouden genoteerd worden, dan zie we pas in het vijftiende jaar dat de Veldleeuwerik in je hok is verdwenen en dat wordt eenvoudig vermeden door telkens aantallen door te geven. Ongetwijfeld zal je in de korte tijdsduur van 5 minuten per punt telkens wel enkele soorten of exemplaren over het hoofd zien, maar dat is geen probleem zolang je maar elk jaar op exact dezelfde manier te werk gaat!

3.6. Mogen we ook vogels buiten de telpunten in het 1x1 km-hok noteren?

Neen, er worden enkel vogels genoteerd vanop de vastgelegde telpunten en gedurende de 5 minuten per punt.

Wanneer men zich naar een ander telpunt begeeft en men stelt bijzondere soorten vast, mogen die uiteraard altijd doorgegeven worden in het kader van het BBV-project, maar je mag ze niet noteren op de formulieren van het ABV-project. Dit is erg belangrijk om tot vergelijkbare gegevens te komen. Zoals hierboven ook al aangehaald, is het niet de bedoeling alle soorten in het kilometerhok te inventariseren.

3.7. Hoe noteer je de verzamelde gegevens en wat doe je ermee op het einde van het telseizoen?

De gegevens per hok en per punt worden op het terrein ingevuld op voorgedrukte formulieren. Na het telseizoen (richtdatum 01/09) kan je dan alles online invoeren op broedvogels.inbo.be (in ontwikkeling).

Per km-hok zal elke medewerker een set veldformulieren ter beschikking krijgen (6 punten per hok, 3 bezoeken per punt, dus 18 formulieren) alsook een afdruk op stafkaart van het betreffende hok. Die formulieren en kaarten kunnen steeds worden bijbesteld bij Natuurpunt. Op de formulieren vul je steeds de datum en het uur van de waarneming in (bv. 07.05h-07.10h) alsook het nummer van het telpunt (1-6) en het hok waar je op dat moment bent. Verder vul je alle aantallen individuen in van de soorten die je hebt waargenomen of gehoord vanop je telpunt (voor de uitzonderingen, zie 3.5).

Ondertussen wordt hard gewerkt aan een online invoersysteem naar analogie met dat rond de watervogeltellingen. De streefdatum om dit operationeel te hebben is 01/09/07. Na het telseizoen kan je dan al je waarnemingen daar invoeren. Je krijgt dan ook mogelijkheden om je gegevens achteraf nog eens te bekijken en, na meerdere jaren meegewerkt te hebben, in grafiek te zetten.

SAMENVATTEND

- 6 punttellingen in willekeurig geselecteerde hokken van 1x1 km (UTM)
- 3 bezoeken per punt per seizoen
- 5 minuten tellen per punt, totale tijdsbesteding per plot van 1x1 km = 6x5x3 = 90 minuten
- driejaarlijkse cyclus, je telt 3 jaar lang telkens een ander hok. Het vierde jaar begin je opnieuw
- tellen van alle soorten en invullen op voorgedrukte formulieren
- vanaf 01/09: online invoer op broedvogels.inbo.be

Zit je verder nog met een aantal onduidelijkheden en vragen, aarzel dan niet om contact op te nemen met je regionale coördinator of met jullie contactpersoon bij Natuurpunt: iwan.lewylle@natuurpunt.be of marc.herremans@natuurpunt.be
Tel: 015/29.72.42 of 015/77.01.63.

Veel succes en alvast hartelijk dank voor de medewerking aan dit broodnodige project!

Glenn Vermeersch, Marc Herremans

INBO
Kliniekstraat 25
1070 Brussel
www.inbo.be

Natuurpunt
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
www.natuurpunt.be